

Kritik mot Polismyndigheten i Uppsala län och mot en polisman för beslut om husrannsakan i en bostad

---

Beslutet i korthet: En polisman stoppade en bil för bälteskontroll. Misstankar om dopningsbrott uppstod då mot den man som körde bilen. Bilen genomsöktes utan resultat. Därefter genomfördes husrannsakan även i mannens bostad. Anledningen var att personer som missbrukar dopningsmedel ofta kan antas förvara dessa i hemmet. En utgångspunkt för att få genomföra en husrannsakan är att det föreligger en skälig misstanke om brott. Ett antagande av det slag som polisen gjort i detta fall är inte ensamt tillräckligt för att uppnå sådan misstankegrad. Polisen kritiseras därför för att husrannsakan genomfördes i bostaden. Förundersökningen avseende dopningsbrott lades ned med motiveringen "brott kan ej styrkas". Eftersom de prov som hade tagits på den misstänkte visade sig vara negativa och de genomförda husrannsakingarna var resultatlösa, borde den motiveringen inte ha använts.

Bakgrund och anmälan

AA stoppades den 9 september 2010 av civil polis i anledning av en misstänkt bilbältesförseelse. I samband med detta kom polisen även att fatta misstankar om att AA gjort sig skyldig till dopningsbrott. Beslut togs om att han skulle kroppsbesiktigas. Vidare beslutades om husrannsakan i bilen och i hans bostad.

AA anmälde Polismyndigheten i Uppsala län till JO. Av anmälan framgick huvudsakligen följande.

Polismannen frågade honom om han använde narkotika eller dopningspreparat, vilket han förnekade. Polismannen sa att det med anledning av hans kroppsbyggnad såg ut som om han använde sådana preparat. Vidare uppgav polismannen att hans ögon såg blanka ut. Han fördes till polisstationen där man tog prover på och förhörde honom. Efter ungefär 30 minuter kom provsvaren; de var negativa. Polismannen upplyste honom då om att polisen avsåg genomföra en husrannsakan i hans bostad.

Medan husrannsakan pågick fick han sitta kvar på polishuset. När han kom hem berättade hans fru att dörren plötsligt hade öppnats varpå tre personer hade stormat in i bostaden. Personerna hade uppgivit sig vara poliser, men hade inte visat något

dokument som förklaring till vad de gjorde där. Inte heller hade de på annat sätt informerat henne om vad saken gällde. De hade även förvägrat henne att svara i telefonen eller lämna bostaden. Någon narkotika eller några dopningspreparat påträffades inte vid husrannsakan.

AA var bl.a. kritisk till att han hade medtagits till polisstationen och att han hölls kvar där efter att man hade fått de negativa provsvaren. Han var även kritisk mot beslutet att genomföra en husrannsakan i hans bostad samt mot det sätt på vilket den genomfördes.

Till anmälan bifogades polismyndighetens beslut den 27 september 2010 att lägga ned förundersökningen avseende dopningsbrott. Beslutet motiverades ”brott kan ej styrkas”.

Utredning

JO infortrade och granskade handlingar i ärendet. Därefter anmodades polismyndigheten att lämna upplysningar över vad AA anfört i sin anmälan till JO. Av upplysningarna skulle särskilt framgå vilka närmare överväganden som gjordes inför besluten om kroppsbesiktningen och husrannsakingarna samt även vilka överväganden som låg bakom motiveringen till nedläggningsbeslutet. Vidare skulle av upplysningarna framgå anledningen till att AA inte frigavs omedelbart efter att förhöret med honom avslutats utan först en dryg timme senare. Myndigheten anmodades även att redovisa sin bedömning av det som hade kommit fram.

Polismyndigheten inkom genom länspolismästaren BB med ett yttrande och upplysningar från de inblandade polismännen samt ett yttrande från förundersökningsroteln.

Under avsnittet Bakgrund anförde polismyndigheten sammanfattningsvis följande.

AA stoppades eftersom han inte hade använt bilbälte. I samband med fordonsstoppet upplevde polisassistent CC att AA uppträdde nervöst och verkade lite frånvarande. Inledningsvis fick polisassistenten även känslan av att AA försökte dölja något för honom i bilen. Polisassistenten, som arbetade vid gatulangningsenheten, ställde frågor till AA rörande droger och dopning. AA svarade undvikande på frågorna om dopning. Under samtalet bortföll de inledande misstankarna om narkotikabrott, däremot stärktes misstankarna om dopningsbrott med hänsyn till AA:s undvikande svar samt dennes kroppsbyggnad.

Polisassistent CC beslutade om kroppsbesiktning samt husrannsakan i AA:s bil och bostad. Att husrannsakan genomfördes i bilen berodde på att CC inledningsvis uppfattat att AA försökt att dölja något i samband med stoppet. Beslutet om husrannsakan i bostaden grundades på det faktum att det är vanligt förekommande att de olagliga preparaten intas i bostaden då de ska tas regelbundet under en längre period samt att preparaten vanligtvis ska förvaras i kylan.

AA fördes kl. 15.40 till polishuset för kroppsbesiktning och förhör. Förhöret avslutades kl. 16.58 varefter polisassistent CC erbjöd sig att skjutsa AA till bostaden. AA avlämnades vid bostaden kl. 18.20.

Husrannsakan i bostaden genomfördes av tre poliser, två manliga och en kvinnlig. Eftersom det fanns uppgifter om att AA:s sambo och barn var hemma var samtliga poliser civilt klädda för att inte orsaka onödig olägenhet. Poliserna ringde på dörren samtidigt som de öppnade med den nyckel de fått tillgång till. När AA:s sambo mötte dem i hallen förklarade den kvinnliga polisen syftet med besöket och vad som skulle ske. Sambon uppfattades som lugn men lätt chockad. Efter att de hade satt sig i vardagsrummet förklarade den kvinnliga polisen ytterligare varför poliserna var där samt att AA befann sig på polishuset men att han skulle få komma hem senare. Den kvinnliga polisen upplevde att samtalet mellan henne och AA:s sambo var lågmält och att de kunde föra en konstruktiv dialog om vad som hände. Under husrannsakan ringde det vid ett tillfälle i en telefon som tillhörde AA:s sambo eller sambons syster som också närvarade. De ombads att inte svara i telefonen.

Inget otillåtet anträffades vid husrannsakingarna, varken i bilen eller bostaden, och analysbeskeden avseende de prover som hade tagits på AA var negativa för samtliga de ämnen som testats.

Av förundersökningsrotelns yttrande framgick bl.a. följande.

Myndigheten har sedan ett flertal år arbetat för att öka insatserna mot dopningsbrott och har satsat på utbildning och utveckling av rutiner för att uppdaga sådana brott. De poliser som ingrep mot AA har särskilt arbetat mot gatulangning och var väl lämpade att bedöma misstankar beträffande dopningsmissbruk.

Vad avser den av myndigheten använda grunden för att lägga ned förundersökningen anförde förundersökningsroteln följande.

Om detta kan påpekas att ett dopningsmissbruk sker i perioder, s.k. kurer, under ett antal veckor (en vanlig kur 6–12 veckor) med åtföljande uppehåll under ca 6 veckor. Om personen har använt anabola steroider oralt i form av tabletter är den maximala detektionstiden i urin, med polisens gränsvärden, 1 vecka. Eftersom tecken på missbruk av dopningsmedel kvarstår betydligt längre så kan alltså en misstanke vara fullt rimlig även om urinalysen blev negativ. Det är ju de sammantagna omständigheterna som ger underlag för misstanken. Utifrån detta menar vi att motiveringen ”brott kan ej styrkas” är den rimliga i detta fall.

I yttrandet betonades att den valda nedläggningsgrunden även tillämpades inom åklagarkammaren i Uppsala i den aktuella typen av ärenden. Därefter påtalades vikten av att de polisiära förundersökningsledarna och åklagarna hade samma inställning i dessa frågor, eftersom det inte ska spela någon roll för en misstänkt om det är en polisiär förundersökningsledare eller en åklagare som skriver av ett ärende.

Under avsnittet *Polismyndighetens bedömning* anförde myndigheten därefter huvudsakligen följande.

Husrannsakan enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken [beslutades] med anledning av att det uppstod misstanke om dopningsbrott i form av både brukande och innehav. Polisassistent (pa) CC gjorde bedömningen att AA uppvisade kroppsliga tecken typiska för dopningsbrott. Med hänsyn till dopningsbrottens särskilda karaktär, dvs. att personer som använder de olagliga preparaten ”kurar” i perioder och även regelmässigt förvarar preparaten i kylskåp i bostaden så fattades beslut om husrannsakan både i bilen och bostaden.

Avseende husrannsakan i bostaden framgår det av tjänstgörande polisens yttranden att husrannsakan genomfördes under ordnade former och med minsta möjlighet olägenhet. Poliserna var civilt klädda och den kvinnliga polisen satt tillsammans med AA:s sambo och dennes syster och förklarade omständigheterna och varför poliserna befann sig i bostaden. Vidare besvarades de frågor AA:s sambo hade i de fall de inte kunde försvåra utredningen. [- - -] De uppgifter AA uppgett i sin anmälan om att husrannsakan genomförts på ett oacceptabelt sätt delas därmed inte av polismyndigheten.

- - -

Analysbeskedet i ärendet påvisade inga positiva svar på de preparat som testats och förundersökningen lades därför ned. Motiveringen ”brott kan ej styrkas” valdes med anledning av den överenskommelse som finns mellan polismyndigheten och åklagarkammaren i Uppsala. I de diskussioner som förts med åklagarkammaren har det kunnat konstateras att det för dopningsbrott finns vissa omständigheter att ta hänsyn till som inte gör sig gällande för andra missbruksbrott, såsom exempelvis narkotikabrott. Polismyndigheten är medveten om den inställning justitieombudsmannen tidigare haft avseende val av nedläggningsgrund i de ärenden där personer varit misstänkta för narkotikabrott och analysbeskedet visat på negativa resultat. Detta ställningstagande får polismyndigheten ta till sig och se över de rutiner som gäller idag avseende nedläggningsgrund för ringa narkotikabrott.

Polismyndigheten anser dock att förhållandet är delvis annorlunda avseende personer som misstänks för dopningsbrott. Framförallt är det en stor skillnad avseende på vilket sätt personer brukar de olagliga preparaten. Vid dopningsbrott är regelmässigt så att de olagliga preparaten intas i perioder, ”kurer”, vilket innebär att en person kan uppvisa tecken även under den uppehållsperiod som inträder mellan två ”kurperioder” men däremot sakna spår av de olagliga preparaten i urinen vid just ett sådant tillfälle. Detta innebär att misstänkarna som uppstått med anledning framförallt av de fysiska tecken en person uppvisat kan kvarstå oavsett om analysbeskedet visat på negativa resultat vid provtillfället. Med anledning härav anser polismyndigheten att det med hänsyn till dopningsbrottens särskilda karaktär finns skäl för att använda ”brott kan ej styrkas” istället för ”misstänkt oskyldig”.

Sammanfattningsvis anser polismyndigheten att pa CC fattat korrekta beslut i aktuellt fall. Det har funnits lagliga förutsättningar för att dels skäligen misstänka AA för dopningsbrott med hänsyn till de symptom CC uppfattat, dels för att fatta beslut om husrannsakan i AA:s bil och bostad med anledning av de uppgifter som föreligger avseende förvaring och brukande av de olagliga preparaten.

Polismyndigheten anser vidare att det inte heller finns något att anmärka på avseende övrig polispersonals agerande vid husrannsakan i det aktuella fallet.

AA bereddes tillfälle att kommentera polismyndighetens yttrande.

Rättslig reglering

Kroppsbesiktning och husrannsakan

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot bl.a. påtvingade kroppsliga ingrepp och husrannsakan. Begränsningar i dessa grundläggande fri- och rättigheter får enligt 20 § samma kapitel göras genom lag.

Bestämmelser om husrannsakan och kroppsbesiktning finns i 28 kap. rättegångsbalken, RB. Den som är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa kan, om syftet är att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken, bli föremål för bl.a. husrannsakan (1 §) och kroppsbesiktning (12 §).

JO har vid ett flertal tillfällen (se t.ex. JO 1992/93 s. 204 och JO 2009/10 s. 72) uttalat att för att en person ska anses skäligen misstänkt för ett brott krävs att det föreligger konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att den misstänkte har begått den gärning som misstanken avser. Omständigheterna måste alltså vara av det slaget att de ger upphov till en faktabaserad misstanke. Det är emellertid inte möjligt att lägga fast några mer bestämda riktlinjer för vad som ska krävas för att en misstanke ska anses vara skälig. Frågan får i stället besvaras från fall till fall och vanligen finns det ett visst utrymme för olika bedömningar.

I JO 2006/07 s. 76 anfördes följande.

Om polisen på annan plats än bostaden, t.ex. på ett torg, påträffar en person som skäligen kan misstänkas för ringa narkotikabrott genom eget brukande så kan inte endast den omständigheten läggas till grund för ett beslut om husrannsakan i bostaden. Möjligen kan polisen tro att den misstänkte förvarar narkotika i bostaden, eftersom det är ett vanligt beteende hos narkomaner, men det stannar vid en spekulation. Omständigheterna kring brukandet ger normalt inte grund för beslut om husrannsakan i bostaden eftersom en sådan enbart skulle kunna bidra till att avslöja andra brott. För beslut om husrannsakan krävs det någon konkret omständighet som talar för att brukaren innehar narkotika och att den finns just på den platsen eller att det finns annan bevisning om sådant brott (se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel s. 523 f. om tillämpningen av ändamålsprincipen vid husrannsakan). Jag har vidare i ett beslut den 26 november 2004 uttalat mig om polisens möjligheter att besluta om husrannsakan i en bostad vid misstanke om ringa narkotikabrott (eget bruk), och där anført bl.a. att i ett sådant fall kan tips eller annan information som tyder på att personen i fråga förvarar narkotika i bostaden utgöra sådana konkreta omständigheter som fordras för skälig misstanke om narkotikabrott genom innehav av narkotika (dnr 4413-2003).

Motivering av beslut att lägga ned en förundersökning

Bestämmelser om förundersökning och dess nedläggande finns i 23 kap. RB. En förundersökning ska enligt 4 § andra stycket läggas ned om det inte längre finns anledning att fullfölja den. En förundersökning kan läggas ned även på andra, här inte aktuella, grunder (se 4 a §).

JO har vid ett antal tidigare tillfällen prövat lämpligheten i användandet av nedläggningsgrunden ”brott kan ej styrkas”. I JO 2000/01 s. 62 uttalades följande.

Enligt min mening bör beslutsmotiveringen ”brott kan ej styrkas” därför framdeles användas endast i de fall där det inte kan styrkas att den som är misstänkt för brottet verkligen har begått detta. Det skall således vara fråga om situationer där förundersökningsledaren på grundval av en värdering av föreliggande bevisning finner att man inte kan förvänta sig en fällande dom och därför beslutar att lägga ned förundersökningen eller att åtal inte skall väckas. Om det däremot inte kan klarläggas om något brott över huvud taget har begåtts eller det inte finns någon

misstänkt, bör utredningen i stället avslutas t.ex. på den grunden att det inte kan antas att något brott som hör under allmänt åtal har förövats respektive att spaningsresultat saknas.

JO har i senare beslut som specifikt rört polismyndighets åtgärd att lägga ned en förundersökning om narkotikabrott, kritiserat myndigheten för att den använt motiveringen ”brott kan ej styrkas” trots att resultaten av samtliga tagna prov på den misstänkte visat sig negativa (se JO 2010/11 s. 144 med hänvisningar).

Bedömning

Beslutet om kroppsbesiktning

Som grund till beslutet om kroppsbesiktning har polismyndigheten framfört att de sammantagna omständigheterna var sådana att AA kom att misstänkas för dopningsbrott. De omständigheter som föranlett misstankarna har varit AA:s kroppskonstitution i kombination med hans undvikande och nervösa sätt att prata när polisassistenten diskuterade dopning med honom. Därtill hade polisassistenten fått uppfattningen att AA försökte att dölja något i bilen i samband med stoppet.

Polismyndigheten har påpekat att myndigheten sedan ett flertal år har satsat på utbildning och utveckling av rutiner för att uppdaga dopningsbrott och att utbildning bl.a. har skett i att känna igen kroppsliga och psykiska tecken på missbruk av dopningsmedel. Myndigheten har vidare framfört att de ingripande poliserna hade arbetat särskilt med gatulangningsarbete och därför var väl lämpade att bedöma misstankar om dopningsmissbruk.

Mot bakgrund av vad som framkommit och det bedömningsutrymme som finns i dessa frågor anser jag att det inte finns skäl att ifrågasätta bedömningen att AA kunde misstänkas för dopningsbrott (eget bruk). Det har således funnits förutsättningar att besluta om kroppsbesiktning.

I den brottsanmälan som upprättades i samband med händelsen hänvisas allmänt till AA:s ”kroppskonstitution” som ett av skälen till att misstanke om dopningsbrott uppstod. Av dokumentationen borde tydligare ha framgått vilka fysiska kännetecken det var som medförde denna misstanke.

Beslutet om husrannsakan i bilen

Beslutet om husrannsakan i bilen motiverades av en misstanke om innehav av dopningsmedel. Frågan är om AA kan anses ha varit skäligen misstänkt för brott av det slaget.

Vad avser husrannsakan i bilen framgår av utredningen att polismannen bl.a. bedömde det som att AA i samband med att denne stoppades försökte dölja något. Det kunde således befaras att AA försökte gömma undan olovliga preparat som han misstänktes bruka. Det saknas därför anledning att ifrågasätta beslutet om husrannsakan i bilen.

Beslutet om husrannsakan i bostaden

Som framgått av redovisningen ovan i avsnittet om den rättsliga regleringen har JO i tidigare beslut, som tillräcklig grund för skälig misstanke om innehav av narkotika i bostad, inte accepterat ett antagande om att personer som missbrukar narkotika också som regel förvarar narkotika i bostaden.

Det är samma typ av antagande som polismyndigheten nu åberopat som grund för misstanken om att AA skulle ha innehaft dopningsmedel i bostaden. Myndigheten har härvid emellertid även hänvisat till dopningsbrottets ”särskilda karaktär”, dvs. att missbrukare av dopningsmedel intar detta i perioder och regelmässigt förvarar preparaten hemma i kylskåpet.

Även med beaktande av dopningsbrottets särskilda karaktär måste det uppställas krav på att det föreläggat någon konkret omständighet som, i det enskilda fallet, tyder på att den som misstänks förvarar dopningsmedel i bostaden. I detta fall har inga andra omständigheter än de som föranledde det ursprungliga ingripandet redovisats. Vare sig dessa eller det som därefter framkom utgjorde tillräcklig grund för den vidtagna åtgärden. Polisassistenten CC och polismyndigheten ska mot den bakgrunden kritiseras för beslutet om husrannsakan i bostaden.

Genomförandet av husrannsakan

AA har även framfört kritik mot det sätt på vilket husrannsakan genomfördes. Han har uppett att flera polismän ”stormade in” i bostaden, att de inte förklarade varför de var där och att hans sambo förvägrades att tala i telefon eller lämna bostaden.

Polismyndigheten har i sitt yttrande gett en delvis annorlunda bild av ingripandet. Enligt myndigheten genomfördes husrannsakan under ordnade former. Polismännen var civilklädda för att orsaka så lite olägenhet som möjligt och de förklarade för AA:s sambo varför de var där. Enligt myndigheten kunde polismännen föra en konstruktiv dialog med sambon, som uppfattades som lugn men lätt chockad. En telefon ringde vid något tillfälle under husrannsakan varvid de närvarande ombads av polisman att inte besvara samtalet.

Enligt 23 kap. 4 § RB ska en förundersökning bedrivas så att ingen onödigt utsätts för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet (hänsynsprincipen). Principen kommer även till uttryck i 28 kap. 6 § RB. En husrannsakan ska i enlighet med detta inte göras mer omfattande än nödvändigt och den ska genomföras under former som skapar så lite uppmärksamhet som möjligt. Det är särskilt viktigt att undvika att tredje man drabbas.

Det är självfallet alltid obehagligt att utsättas för en husrannsakan. Jag har därför förståelse för hur AA:s sambo kan ha upplevt den. Med beaktande av vad som anförts från polismyndighetens sida anser jag dock inte att det finns något konkret stöd för kritik mot hur åtgärden i detta fall genomfördes.

Beslutet att lägga ned förundersökningen med motiveringen "brott kan ej styrkas"

Polismyndigheten motiverade sitt beslut att lägga ned förundersökningen med att brott inte kunnat styrkas. En formulering av det slaget kan, som tidigare framhållits från JO:s sida, tolkas som att polisen anser att brottsmisstanken kvarstår. Polisen har i tidigare JO-beslut kritiserats för att förundersökningar om t.ex. ringa narkotikabrott lagts ned med motiveringen "brott kan ej styrkas" trots att utförda urin- och/eller blodprov varit negativa. I JO 2010/11 s. 144 sägs:

Enligt min mening bör i ett fall som det nu aktuella, om utförda provtagningar inte visar på förekomst av narkotika, slutsatsen vara att misstankarna visat sig ogrundade. En korrekt nedläggningsgrund bör återspegla detta förhållande. Bland de standardmotiveringar som finns i polisens kriminaldiarium borde således motiveringen "Misstänkt oskyldig" ha använts.

Jag instämmer i detta. Analysen av de prover som tagits på AA visade att dessa var negativa. De husrannsakingar som genomfördes i AA:s bil och bostad stärkte inte heller brottsmisstanken, som genom de resultatlösa utredningsåtgärderna snarare får anses ha försvagats. Den använda nedläggningsgrunden borde därför inte ha anförts som motivering.

Jag har i och för sig förståelse för att man från de brottsutredande myndigheternas synpunkt kan känna tvekan inför motiveringen "misstänkt oskyldig"; utredningen har ju i ett fall som detta inte frambringat bevisning om vare sig skuld eller oskuld. Därvid gäller emellertid den s.k. oskuldspresumtionen, dvs. att envar som inte överbevisats om brott ska betraktas som oskyldig. En motivering som anknyter till detta är därför att föredra framför den polisen nu använt. Från de synpunkter JO har att beakta finns dock inget hinder mot att standardmotiveringarna ses över i syfte att finna någon som svarar mot en situation som den som här var aktuell, dvs. att en formell brottsmisstanke utretts och därefter bortfallit.

I anledning av vad polismyndigheten anför om sitt samarbete med åklagarkammaren i Uppsala översänds detta beslut för kännedom även till Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Uppsala.

Övrigt

JO begärde att polismyndigheten skulle förklara skälet till varför AA frigavs först kl. 18.20, trots att förhöret med honom avslutades kl. 16.58. Myndigheten har förklarat att skälet till det var att man, som en serviceåtgärd, kommit överens med AA om att köra honom hem och att den antecknade frigivningstiden är den tidpunkt då man lämnade av honom vid bostaden.

Till undvikande av missförstånd borde polismyndigheten som frigivningstid ha antecknat den tid då frihetsberövandet faktiskt upphörde, dvs. när AA var fri att lämna polisstationen, och inte när han lämnades av vid bostaden.